

УДК 343:12:[343.132-051+343.163](477) (043.2)

Борейко Г.Д., к.ю.н.,
заступник прокурора Львівської області, м. Львів, Україна

ЧИ МОЖУТЬ ПОСАДОВІ ОСОБИ ЗЛОВЖИВАТИ ПРАВАМИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ?

Вже тривалий час у теорії та правозастосовній практиці існує проблема щодо розуміння зловживання правом у процесуальних галузях права, і кримінального процесуального зокрема. А питання чи можуть посадові особи, які ведуть кримінальний процес зловживати своїми правами є не менш складним.

Як відомо, у кримінальному провадженні завжди беруть участь дві сторони: обвинувачення та захисту, на яких покладається обов'язок виконання завдань кримінального провадження, передбаченого ст. 2 КПК України. Їх участь в кримінальному провадженні побудована на змагальній основі шляхом забезпечення їх рівними процесуальними правами, а ефективність виконання цих завдань досягається, в першу чергу, через належне здійснення його сторонами своїх прав та обов'язків.

Суб'єкти, які наділені правами, як правило, вільні у виборі форми їх реалізації, тобто мають можливість вільно ними розпоряджатися, одночасно, на жаль, мають і можливість зловживати ними. Таке зловживання стає можливим через те, що законодавець не зміг правильно закріпити баланс різних інтересів у КПК України, чим і користується уповноважений суб'єкт.

В залежності від того, ким допущено зловживання правом, в юридичній літературі, зокрема, Даровских О.І. [1, с. 9] таких суб'єктів поділяє на посадових осіб, які здійснюють кримінальне судочинство (суддя, прокурор, слідчий, керівник органу досудового розслідування), учасників процесу (обвинувачений, підозрюваний, захисник, потерпілий, цивільний позивач і цивільний відповідач), інші учасники кримінального процесу (свідок, експерт, спеціаліст).

Однією із дискусійних тем при вивченні зловживання правом у кримінальному провадженні є невизначеність того, чи всі із вище перелічених суб'єктів можуть зловживати правами.

Думки з даного приводу розділились, кожна з яких має своїх прихильників. Одні автори притримуються позиції, що посадові особи є суб'єктами зловживання правом у кримінальному провадженні, інші – заперечують таку позицію. Розбіжності ніж цими двома думками спровокувало неототожнення (відмінність) зловживання правами і

зловживання повноваженнями у кримінальному провадженні.

Зваживши всі «за» та «проти» викладених міркувань, видається, що все ж таки посадові особи у кримінальному провадженні можуть зловживати своїми правами, так як такими правами наділені законом.

Перш за все, необхідно звернути увагу на те, що посадові особи, які ведуть кримінальний процес мають певні повноваження, тобто володіють правами і виконують покладені на них обов'язки. Через права виражаються певні можливості, надані суб'єкту, реалізуючи які, він проявляє себе в повному обсязі, але в дозволених межах. А обов'язки, які покладені на такого суб'єкта дають можливість визначити, яку роль він виконує.

Суб'єктивне ж право є мірою юридично можливої поведінки, яка дозволяє суб'єкту (учасникам процесу – обвинуваченому, підозрюваному, потерпілому, цивільному позивачу та відповідачу) задовольнити його власні інтереси. Такими інтересами для посадових осіб, які ведуть кримінальний процес є досягнення виконання покладених ст. 2 КПК України завдань.

Повноваження посадових осіб у кримінальному провадженні залежно від механізму їх реалізації можна класифікувати на 1) імперативні (конкретизовані) повноваження – у законі визначено конкретну дію, яку треба вчинити (утриматись від вчинення), або рішення, яке необхідно прийняти; 2) дискреційні (відносно визначені) повноваження – норма містить вказівку на можливий варіант поведінки або перелік можливих рішень [2, с. 352].

До останніх повноважень можна віднести такі повноваження посадової особи, які в КПК України сформовані як «права» або так звані «дискреційні повноваження» і відображаються у такій зовнішній формі як «має право» (п. 3 ч. 1 ст. 208 КПК України), «з власної ініціативи має право обмежити» (ч. 3 ст. 227 КПК України), «має право заборонити» (п. 2 ч. 3 ст. 236 КПК України), «має право змінити» (ст. 1 ст. 338 КПК України), «угода про визнання винуватості може бути укладена» (ч. 2 ст. 469 КПК України) та інші.

Саме такі права можуть використовуватись посадовими особами, які ведуть кримінальний процес на власний розсуд з врахуванням завдань кримінального провадження. Надання такої можливості передбачає принцип диспозитивності кримінального провадження, який декларує, що сторони кримінального провадження є вільними у використанні своїх прав у межах та у спосіб, передбачених КПК України.

Тож, досліджуючи проблему зловживання правами у кримінальному провадженні, варто зауважити, що:

– посадові особи у кримінальному провадженні можуть зловживати своїми правами (диспозитивними повноваженнями), які вони використовують в ході виконання завдань кримінального провадження;

– з метою запобігання зловживання правами цими суб'єктами доцільно обмежувати широкі межі дискреційних повноважень шляхом чіткого визначення у кримінально процесуальних нормах їх дій чи бездіяльності, які треба вчинити (утриматись від вчинення), або рішення, яке необхідно прийняти у конкретних ситуаціях.

Література

1. Даровских О.И. Злоупотребление правом в уголовном судопроизводстве России: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Челябинск, 2013. 25 с.

2. Чернобаев С.І. Реалізація слідчим дискреційних повноважень у кримінальному провадженні. Порівняльно-аналітичне право. 2017. № 5. С. 351-354.

УДК 343.98 (043.2)

Біленчук П.Д., к.ю.н., доцент,
Грекова Л.Ю.,
завідувач навчально-наукової криміналістичної лабораторії,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЕКСПЕРТНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Відомо, що судова експертиза – це дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, яка перебуває у провадженні органів дізнання, досудового слідства чи суду.

Аналіз експертної практики показує, що найоптимальніші умови для проведення експертиз можуть бути створені лише в системі державних судово-експертних установ, співробітники яких є судовими експертами-професіоналами і де є можливість забезпечувати їх новітніми науково-технічними приладами, спеціалізованими вимірювально-обчислювальними комплексами, засобами інформатики, глід- і блокчейн технологіями тощо [1, с. 76].

У зв'язку з цим питання про більш повну законодавчу регламентацію інституту судової експертизи, чіткого визначення поняття і функцій судово-експертних установ, правового статусу державного експерта і вимог до його професійної кваліфікації є сьогодні актуальним. Важливу роль у цьому відіграє правова реформа, яка направлена на вдосконалення чинного кримінального і кримінально-процесуального законодавства, реорганізацію діяльності правоохоронних органів і адвокатури з позиції дотримання принципів верховенства права, справедливості, професіоналізму, демократизації і гуманізації суспільного життя